International Scientific Conference 20 UNITECH 26

INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE
19-21 November 2026
GABROVO

РОЛЯТА НА СОЦИАЛНО-ПЕДАГОГИЧЕСКАТА РАБОТА ПРИ БЕЗРАБОТНИ МЛАДЕЖИ И ЮНОШИ

Радина Митева[1]

[1]*Технически университет -Габрово, ул.Х.Димитър 4, Габрово, България*
**Радина Митева: e-mail: r.miteva@tugab.bg*

THE ROLE OF SOCIO-PEDAGOGICAL WORK IN UNEMPLOYED YOUTH AND ADOESCENTS

Radina Miteva[1]

[1]*Technical University of Gabrovo, H. Dimitar 4, Str., Gabrovo, Bulgaria*
**Radina Miteva: e-mail: r.miteva@tugab.bg*

Abstract
A successful career is the result not only of information, intellectual abilities, or formal qualifications, but also of an individual's capacity to make decisions amidst uncertainty, understand themselves, adapt, build relationships, and process their experiences. These are just a few of the challenges young people in our country face during the transition from adolescence to adulthood. The report examines the main specifics of adolescence, as well as presents scientific theories and empirical evidence in order to substantiate the role of the socio-pedagogical work of career counselors in the process of training and skill formation in unemployed youth.

Keywords: career, adolescents, youth, career counseling, socio-pedagogical work

ВЪВЕДЕНИЕ

Динамиката на пазара на труда и развитието на изкуствения интелект в редица отрасли изисква непрекъсната преквалификация на работната сила, нови политики към самоизключилите се лица от пазара на труда, нови подходи на интервенция и променена култура на поведение. Тази необходимост от промяна е особено очевидна сред юношите и младежите, които традиционно попадат в групата на „уязвимите“ на пазара на труда. В настоящия доклад е разгледан проблемът за младежката безработица през призмата на възможностите на социално-педагогическата дейност и кариерното консултиране.

В контекста на изследователския въпрос в рамките на доклада се разглеждат политики, емпирични изследвания, изводи и резултати от научни разработки. Крайната цел е да се изложат теоретичните аспекти на необходимостта от социално-педагогическа намеса при кариерното консултиране на младежи и юноши. За да се реализира поставената цел е осъществен анализ на документи и литература, както и са представени основни акценти на ролята на социално-педагогическата работа с безработни младежи. Поставеният изследователски въпрос се нуждае от емпирични доказателства, както и от допълнителни изследвания, които да доведат до конкретни практически насоки в областта на кариерното ориентиране на юноши и младежи.

ИЗЛОЖЕНИЕ

Безработицата сред младежите е отдавна изследван проблем, предизвикващ

Print ISSN: 1313-230X, Online ISSN: 3033-1404

интерес сред икономисти, социолози, психолози, педагози и политици.

От икономическа гледна точка е доказано, че високият дял на младежка безработица ограничава икономическия растеж и води до загуба на човешки капитал [1]. Едновременно с това е установено, че младежката безработица не е нито локален, нито национален проблем, а проблем, който е характерен за всички страни [2]. Независимо от многогодишните изследвания по този въпрос през последните години статистически се наблюдава и нов показател NEET, чрез който се измерва дела на младежите, които нито учат, нито работят. За 2025/2026 г. по данни на Евростат делът на лицата на възраст между 15-29 години[1], които не учат и не работят в България е 13,8% и нарежда страната ни на второ място в ЕС [3].

В отговор на икономическите изследвания, на политическо ниво, са разработени редица стратегически документи, чрез които са дефинирани активните политики за насърчаване на заетостта, квалификацията и преквалификацията на младите хора. В контекста на принципите за овластяване и свързаност на младежите в европейски план [4], в България държавната политика към младите хора се основава на Националната стратегия за младежта (2021–2030) [5]. Като ключов документ, стратегията има за цел да създаде благоприятни условия за личностно, образователно, професионално и социално развитие на младите хора, както и да насърчи тяхното активно участие в обществения живот. В документа се посочва, че ниските нива на самоинициативност и пониженото търсене на възможности за неформално обучение, както и кариерното ориентиране са ключови области на интервенция, с цел ограничаване на социалното изключване сред младежите.

Ролята на кариерното ориентиране като инструмент е подробно изследвана в научната литература и е установено, че тя не се свежда до еднократен акт в процеса на юношеството, а като постоянна задача в условията на динамични промени на пазара на труда.

Наличните изследвания, статистическите данни и политическите усилия ясно показват значимостта на проблема с младежката безработица и поставят въ-просите защо младежите са уязвима група на пазара на труда и върху какво да се фокусират кариерните интервенции?

Първата специфика на поставените въпроси се свежда до основните характеристики на юношеството и младостта като период от човешкото развитие. Прегледът на научната литература ясно ориентира към спецификата на младостта като етап между детството и зрелостта, който се характеризира със своята динамичност и забързан начин на живот [6]. Изследователите са единодушни, че в рамките на юношеството се изгражда социалната идентичност, формират се ценностите и се задават житейските роли. Това е възраст на нестабилност и несигурност, на бърза промяна в социалния статус и взетите решения [7]. Изследвайки собствената си идентичност, младежите често сменят своята посока и бъдещо развитие. И именно в този период на нестабилност и чести промени младите хора трябва да вземат решение за професионалното си развитие и кариера.

Цанов разглежда кариерното решение сред юношите като сложен процес, в който когнитивните оценки, личните убеждения, наличната информация, чувството за собствена ефективност и социалната среда действат едновременно [8]. Основавайки се на литературните източници авторът достига до извода, че младите хора често нямат ясна представа и достатъчно информация за пазара на труда, професиите и перспективите за кариерно развитие, което в съчетание с по-малкия житейски опит, ограничените интереси, способности, личностни и социални фактори води до липса на моти-

[1] В Закона за младежта е дефинирано, че „младежи“ са лица на възраст от 15 до 29 години включително

вация за реализация на пазара на труда [8].

Нещо повече съвкупността от изброените фактори води до противоречие от възможности за извършване на определена дейност и желанието за извършването й.

Осипов подробно разглежда нерешителността и объркването на младежите в контекста на определяне на бъдеща професионална идентичност като заявява, че нерешителността може да бъде „бариера“ за професионалното развитие и причина за неадекватността при вземането на решения [9].

Поставяйки акцент върху нерешителността Гати, Крауз и Осипов [10] предлагат инструментариум за определяне на трудностите при вземане на решения за кариерно развитие, като доказват, че липсата на мотивация, общата нерешителност и дисфункционалните убеждения най-често оказват влияние върху личността преди да се включи на пазара на труда.

Бец и колектив подчертават, че успешната кариера не е само резултат от информация, интелектуални способности или формална квалификация, но и от способността на човека да взема решения в условия на несигурност, да познава себе си, да се адаптира, да изгражда отношения и да преработва опита си [11].

На практика това ориентира към изследванията за емоционалната интелигентност, свързана с адаптивност, самоконтрол, самоувереност, инициативност, емоционално самосъзнание и позитивна перспектива [12] и когнитивната интелигентност като съвкупност от системно мислене и разпознаване на модели [13].

Подробно изследване на Емили Амдурер и колектив показва, че способността за адаптивност подпомага готовността на личността да променя поведението си, според ситуацията [14]. Нещо повече, в резултат на емпирични данни е установено, че когато хората се способни да се приспособят към житейските изисквания започват да оценяват своите житейски и кариерни обстоятелства. Тези констатации водят до модела на его-идентичност в процеса на юношеството, създаден от Е. Ериксън, а по-късно операционализиран от Джеймс Марсия [15]. В резултат на емпирични изследвания в рамките на модела са идентифицирани 4 статуса, които се основават на това дали хората са изследвали различни варианти на идентичности и дали вече са взели решение за обвързване в области като избор на професия, религия или политическа партия. Установено е, че ***дифузната идентичност*** се формира при юноши, които не са взели решение. Взетото решение, без да се е изследвала социалната среда, обикновено въз основа на ценностите на родителите, води до ***предварителна идентичност***. Човек в процес на изследване, без да се е обвързал все още с взето решение, е в ***мораториум***. Сигурното обвързване след период на изследване води до ***постигната идентичност*** [15].

Съгласно установените статуси е повече от очевидно, че състоянието на мораториум е присъщо в прехода от младежката възраст към зрелостта, което също оказва влияние при избора на кариерно развитие.

На основата на литературния преглед до момента може да се констатира, че ролята и мястото на професионалното консултиране е недостатъчно ясна.

На първо място и в резултат на емпирично доказани факти, една част от учените смятат, че ролята на консултирането не е само свързана с предоставяне на информация за професиите, а по-скоро е ориентирана към работа по посока на убеждения, самооценка, увереност в действията и вземане на решение [8, 9,10,11,15]. От друга страна, ролята на консултирането се свежда до формиране на умения за адаптивност, емоционална и когнитивна интелигентност [12, 13,14].

Всичко това води до идеята за ролята на социално-педагогическата работа с юноши и младежи и нейното обогатяване при формиране на умения за реализа-

ция на пазара на труда. В най-широкия смисъл социално-педагогическата дейност е интегративна дейност, насочена към цялото общество, а в по-конкретен смисъл – насочена към конкретна общност, индивид или личност, намиращи се в трудна ситуация. Тази специфика на социално-педагогическата дейност определя нейната многопрофилност и многоаспектност и включва елементите на кариерно консултиране. Чрез този тип консултиране може да се пресъздаде цикъл **„решение-действие-обратна връзка-адаптация-ново решение“.**

На основата на анализа на научната литература и емпиричните данни могат да бъдат очертани следните по-важни задачи в процеса на социално-педагогическа работа с юноши и младежи в областта на кариерното консултиране:

1. Необходимо е да се установи конкретния тип на затруднения при избора на кариера или професионална реализация при юношите и младежите. На основата на диагностика може да се определи дали говорим за липса на мотивация, обща нерешителност, дисфункционални убеждения, недостатъчно самопознание, дефицит или противоречивост на информацията и вътрешни/външни конфликти. Това позволява постигането на индивидуална интервенция, а не прилагане на стандартизирани въпросници.

2. Тъй като социално-педагогическата намеса и консултирането са дългосрочни процеси е необходимо да се акцентира върху формирането на умения, а не само върху предаването на информация. В тази връзка като особено необходими се очертаха уменията за увереност при вземането на решения, способността за търсене на подходящ професионален опит, реалистичното оценяване на алтернативи, адаптивността, работата в екип и емоционалната саморегулация.

3. При кариерното консултиране е изключително важно да се премине от статус на мораториум към статус “постигната идентичност“ с цел изграждане на капацитет за вземане на последователни решения и самостоятелно ориентиране в бъдещи периоди.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Младежката безработица не е само икономически или политически проблем. Проблемът е обстойно изследван и от учени от различни научни области. Причината за тази концентрация на научна, политическа и експертна енергия се обяснява с периода на юношеството и младостта. Научната литература привежда достатъчно научни и емпирични доказателства, че в рамките на този период се наблюдава липса на готовност за започване на професионална кариера, недостатъчна или противоречива информация, дисфункционални убеждения, конфликти и ниската самоефективност. В по-късните етапи на професионалното развитие дългосрочната удовлетвореност и успех не се обясняват единствено с когнитивните способности, а с възможността за гъвкавост и уменията за адаптивност. В тази връзка кариерното развитие е процес на учене и адаптация и се характеризира с индивидуален подход, многопластовост и многоаспектност. Именно на тази основа докладът разглежда ролята на социално-педагогическата работа при безработни младежи и юноши. Основната задача на консултанта и социално-педагогическата намеса е не само да помогнат избора на младия човек, но и да развият у него способност да взема информирани решения, да оценява реалистично себе си и средата, да приема обратна връзка, да сътрудничи и да променя посоката си при необходимост. Така фокусът се измества от търсенето на „една правилна професия“ към изграждането на устойчивост и компетентност за управление на собствената кариера.

БЛАГОДАРНОСТИ: *Публикацията е финансирана от проект: НИП2026-7*

ЛИТЕРАТУРА

[1] Terziev. V. Development of the Labor Market in Bulgaria and Impact of the Policies in the Field of Employment and Unemployment, Economics` 21 journal, N2, p. 21-59, ISSN 2534-9457. Available at SSRN: https://ssrn.com/abstract=3158396

[2] Global youth unemployment rises amid concerns that AI could increase pressure on the job market. Janeva, 12.08.2026 Available at: https://www.bta.bg/bg/news/economy/-

[3] Eurostat https://ec.europa.eu/eurostat -

[4] EU Youth Strategy (2019-2027) https://youth.europa.eu/strategy_bg

[5] National Youth Strategy in Bulgaria (2021-2030)- https://nism.bg/bg/

[6] Kovacheva, S (2020). Life Transitions of Young People, Paisii Hilendarski University Publishing House, 2020 ISBN 978-619-202-574-8

[7] Arnett, J. (2000). High hopes in a grim world: Emerging adults' views of their futures and of "Generation X." Youth and Society, 31, 267-286.

[8] Tsanov, I .Diffiulties in carrer decision macing in adolesents, Prilozhna psikhologiya i sotsialna praktika – sbornik dokladi, Varna Free University "Chernorizets Hrabar", University Publishing House 2014, p. 341-398

[9] Osipow, S. H. Assessing career indecision. Journal of vocational behavior,1999,55,147-154

[10] Gati,I., Krausz, M., Osipov, S. H. A taxonomy of difficulties in career decision-making. Journal of Counseling Psychology, 1996, 43, 510-526

[11] Betz, N. E., & Luzzo, D. A. (1996). Career assessment and the Career Decision-Making Self-Efficacy Scale. Journal of Career Assessment, 4(4), 413–428. https://doi.org/10.1177/106907279600400405

[12] Cherniss, C. (2010). Emotional intelligence: towards clarification of a concept. Ind. Organ. Psychol. 3, 110–126.doi:10.1111/j.1754-9434.2010.01231.x

[13] Ashkanasy, N. M., and Daus, C.S.(2005).Rumors of the death of emotional intelligence in organizational behaviour are vastly exaggerated. J. Organ. Behav. 26, 441–452. doi:10.1002/job.320

[14] Amdurer, E., Boyatzis, R. E., Saatcioglu, A., SMITH, M. L., & Taylor, S. N. (2014). Long Term Impact of emotional, social and cognitive intelligence competencies and gmat on career and life satisfaction and career success. Frontiers In Psychology Journal 5, 2014, 1-15, 1447. doi.org/10.3389/FPSYG.2014.01447.

[15] MARCIA, J. (1980). Identity in adolescence. in: J. Adelson (Ed.). Handbook Of Adolescent Psychology (Pp. 159-187). New York: Wiley.